

CU TOATĂ SERIOZITATEA, DESPRE RÂS

Vasile GRIBINCEA

cl. a XI-a, Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu-Prim”, Chișinău

Se poate spune, în spiritul proverbului taoist! „A gândi poezia înseamnă a nega poezia”, că a gândi râsul (în afară de cazul po(i)eticului) înseamnă a nega râsul sau, cel puțin, a te distanța de acesta, a încerca în chip scrupulos să îl previi.

Textul de față se datorează și echivocității încă nedepășite a imaginii pe care o am despre simțul umorului, așa cum se manifestă acesta în cazul persoanei mele. Flerul meu umoristic este neregulat și capricios. Se întâmplă uneori să fiu cuprins de o stare energetică a rizibilului preaplin și atotprezent, care îmi privilegiază mintea cu momente de o lejeritate completă și de o libertate ludică absolută – îngăduită fie formularea-mi de *libertate absolută*, căci mă gândesc la faptul că libertatea se numără și ea printre lucrurile care fie există și, fiind, sunt absolute, fie, pur și simplu, nu există; deci cea mai concludentă judecată calitativă care ar putea fi emisă despre libertate, dacă nu unca judecată de acest fel, constă în a remarca simpla existență a libertății. Fazele excepționale în care râsul și buna mea dispoziție ating culmile sunt valoroase de vreme ce concretizează o recuperare, e adevărat, efemeră, dar esențială a paradisului pierdut, sau literalmente depășit al copilăriei. Mai dese și mai incontrollabile sunt situațiile de amortire a umorului meu. Efectiv, mă simt cu desăvârșire insensibil în fața semnelor ilariantului. Expresia mea rămâne într-o stare de așteptare, pe care, de cele mai multe ori, nu o depășesc. Câteodată, încerc să schițez un zâmbet sau să forțez râsul, dintr-o strictă considerație pentru cei alături de care mă găsesc; arareori însă reușesc să maschez lipsa sau chiar incapacitatea mea temporară de interes pentru faptul de umor. Urmează ca cei care au (ne!)șansa de a se afla lângă mine în acele clipe să îmi reproșeze direct că nu am înțeles gluma sau să mă întrebe dacă mi-am dat seama care e poanta.

Acum, realizez că ceea ce mă împiedică să mă amuz nu este neapărat lipsa de înțelegere, ci, dimpotrivă, o înțelegere acută, aflată în surplus. Tratez lucrurile cu o seriozitate devenită anihilatoare, dar care mă face să cred că majoritatea absolută a situațiilor cauzatoare de râs sunt ori vrednice de compasiune, ori vrednice de blam.

De la Alexandru Paleologu citire: „Gogol spunea undeva, în *Suflete moarte*, următorul lucru: «Dacă contempli îndelung un spectacol comic, el devine trist». De ce? Contemplarea îndelungă te face pe tine, contemplatorul, să intri în devenirea acestei împrejurări cu toate elementele afective și cu toate elementele umane care-i

sunt implicate...”. Aș spune însă că pentru spulberarea comicului este nevoie de mult mai puțin decât de o contemplare îndelungată. În al său „Le rire”, Henry Bergson vede în emoție cel mai mare inamic al râsului, iar în indiferență – locul natural al acestuia. O să adaug doar că această implicare emotivă nulă trebuie asistată de o atenție pur constatativă la un nivel de referință care să nu depășească superficialitatea: o singură alunecare pe panta analizei aruncă în aer mai toate (re)sursele rizibilului, întrucât comicul nu face decât să paraziteze pe contul unor situații funciarmente întristătoare și problematice. Fie exemplul proverbialiei comedii shakespeareiene „Visul unei nopți de vară”: dulcea inconștiență a Titaniei, îndrăgostită sub efectul vrăjii de paiața cu cap de măgar, este trist de înduioșătoare, iar faptul că Lysander, care o iubește pe Hermia, ajunge, la fel sub efectul vrăjii, să se îndrăgostească de Helena, are un latent, dar nenegligibil potențial zguduitor, diminuat la timp de intervenția regelui Oberon, care îndreaptă

Pejac: PHILIPPE PETIT

Pejac: **IEDERA**

greșeala lui Puck. În contextul comicului, superficialitatea este principală, pentru că, pur și simplu, este nivelul la care există comicul. Deci dacă încerc să simt afectiv o situație comică sau să o trec prin filtrul rațiunii, e ca și cum dau la o parte o mască dincolo de care se ascundea un chip complementar, chip care, din nou în spiritul lui Paleologu, ar putea fi *neantul, zero, nimicul. Un nimic care, dacă nu ar fi fost irezistibil comic, ar fi irezistibil de înspăimântător...* Deși Baudelaire vorbește despre un comic absolut, sunt de părere că nu există ca atare o absolutitate estetică a comicului, asemănătoare cu cea a tragicului sau a dramaticului. Esteticește, comicul e de o fragilitate nemaipomenită. Pentru că este al superficialului, pentru că rezidă în reprezentare, și nu în esență și pentru că nu are o esență pură a sa. Pentru că rizibilul unei opere va sta într-un soi ludic, deopotrivă tensionant și detensionant de accente restrânse și de amănunte care marchează anumite exagerări (subliminale pentru personaj, dar exprese pentru cititor/spectator – Bergson vorbește și despre caracterul inconștient al comicului) înfățișate, de cele mai dese ori, sub forma unor inadecvări. Am sentimentul că, spre deosebire de un text de esență dramatică sau tragică, orice text de factură comică își poate pierde viabilitatea în urma unui exercițiu de rescriere care nu ar afecta acțiunea în sine, intervenind doar asupra unor replici și a altor elemente contigue.

În cazul comicului, tendința de a te identifica pe anumite segmente cu un protagonist este înlocuită printr-o inerentă și autodefensivă sensibilitate a propriei superiorități – tot Bergson vede în răs un *gest social de corectare*. În cazul textului comic, raportul dintre lector și operă este de natură teatraliza(n)tă – cititorul rămâne ca atare pe poziția de spectator al faptelor ilare, el nu se va integra în lumea intrinsecă a operei, preferând empatiei fixitatea; pentru că, în general, nu este tocmai respectabil și exemplar, eroul comic nu e de natură să trezească porniri empatice. Este devalorizant, cel puțin la extremitatea pedepsitoare a umorului autoreferențiu-

al, să te proiectezi în imaginea unui avar precum Euclio, a unui ipocrit de Tartuffe, a unui manipulabil ramolit care este Trahanache, a copilului teribil Tecușor sau să te regăsești în postura de verigă a unui cuplu fără individualitate identitară ca cel al Efimiței și al lui Leonida. Înseși situațiile comice sunt, de regulă, indezirabile; chit că „Ah, măseaua!” lui Cehov și „Antrax”

de Mircea Cărtărescu sunt niște exemplare narative de savoare umoristică, cel mai probabil, hazul ar fi stins de un sentiment (auto)compătitor pentru oricine și-ar imagina *avec participation* că, turmentat de o durere de dinți, a stat, în locul lui Dâbkin, mai mult de trei ore în fața cabinetului unui avocat (!) sau că a primit, asemenea lui Cărtărescu, un plic suspect, care i-ar fi putut provoca moartea. În această perspectivă, râsul concretizează atât bucuria minimă a faptului de a nu fi în poziția pățitului, cât și siguranța superiorității (de situație, de caracter) în fața personajului comic.

Finețea comicului este o dovadă de flexibilitate a inteligenței. Unitatea de măsură a valorii comicului este subtilitatea. Cu cât comicul este de o delicatețe care îl face să se dezvăluie doar unor minți rafinate, cu atât efectul corectiv bergsonian al râsului este mai valoros. Nu râsul gregar este redutabil, ci râsul ponderat, intim, al omului preeminent care, astfel, corectează nu doar sursa fină de amuzament, ci și pe cei care nu au fost în stare să reacționeze la ea. *Vorba vine*: ca să poți corecta pe cineva, trebuie să îi fii superior măcar în chestiunea în care a greșit, iar felul în care îl vei corecta vorbește despre cât de superior îi ești sau nu îi ești în alte privințe. Sensul pragmatic al râsului este acela al unei diferențieri – cel ce se regăsește în imaginea caricaturală ar reacționa, cel mai probabil, cu acreală, arareori cochetând cu o franchețe autoironică sau, pur și simplu, resemnându-se. Râsul este o soluție pentru lărgimea îngustătoare a inefabilului, este un mobil involuntar și autentic al comunicării – exceptând râsul intenționat și factice – atunci când cuvintele par să-și piardă promptitudinea și eficiența.

Râsul, în care Henri Wald vede chiar elementul definitoriu al omului – o manifestare simplă de tot, scurtă de tot, veche și adevărată cât lumea...

¹ La care face trimitere și Emilian Galaicu-Păun în cunoscutul său eseu *Poezia de după poezie*.